

הואיל משה

פרשת פנחס
שנת תשפ"ד

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

נחשב לו חטא דהיא מלאכה שא"צ לגופה וכיוצא, וא"כ מסר עצמו למיתה ללמד לישראל לאפוקי מסברא רעה ההיא ושהמצות נוהגות במדבר עכ"ל.

ובספר זכרון יעקב (פרשת שלח) הביא דברי המדרש הנ"ל, והקשה דהיאך ס"ד שיעלה על דעתם לחשוב דמשום שלא יכנסו לארץ ישראל אינן מחויבים במצות, וכתב לבאר, עפ"י"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.), ויציצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב, מכאן מודעא רבה לאורייתא (ופרשי"י שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), אמר רבא, אעפ"י"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש עיי"ש.

ובעין יעקב הביא בשם הרשב"א שהקשה, א"כ אמאי נענשו ישראל וגלו מהארץ על שלא שמרו התורה והמצוות, הרי עד ימי אחשורוש היה להם טענת מודעא, ותיריך, דאע"ג דהיה להם טענת מודעא מ"מ לא ניתנה ארץ ישראל לבני ישראל אלא על מנת שיקיימו את התורה, וכמאמר הכתוב בתהלים (ק"ה-מ"ד), ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקי ותורותיו ינצורו, ולכן כשעברו על התורה הגלה אותם הקב"ה מן הארץ, ומשגלו יש מודעא על הדבר עיי"ש, ועפ"י"ז מבואר, דכאשר נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ סברו דאין מחויבין במצות כיון שבעיקר קבלת התורה יש להם טענת אונס, ואי משום ירושת הארץ, הרי הם לא יכנסו לארץ ישראל, ולכן עמד המקושש וחילל שבת כדי להוציא אותם מטעותם, כי באמת אין זה טענה, כיון דבניהם קמו תחתיהם ונטלו חלק אביהם והוי כאילו יש להם חלק בארץ, וחטאם גרם שלא נטלו בעצמם חלקם, ועי"ז שיהרג יראו שכדבריו כן הוא, ולכן מחויבים לקיים המצות עכ"ד.

ובהואיל משה פרשת קרח (אות ק"א) כתבנו, דזה אי איכא טענת מודעא או לא, תליא אי ב"נ מצווה בכל יחל או אינו מצווה, עפ"י"ש"כ בספר ארץ חמדה להמלבי"ם (פ' יתרו) לפרש המדרש עה"פ וישמע יתרו, הה"ד (משלי כ"ד) רעך ורע אביך אל תעזב, רעך זה הקב"ה כד"א למען אחי ורעי, ורע אביך זה אברהם שנאמר זרע אברהם אוהבי וכו' עיי"ש, עפ"י"מ דאמרינן במסכת שבת (דף פ"ח.) ויציצבו בתחתית ההר, מלמד שכפה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא עיי"ש.

ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר וגו', ותעמדה לפני משה ולפני אלעזר הכהן וגו', אבינו מת במדבר וגו', למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו, ויקרב משה את משפטן לפני ה' וגו', ויאמר ה' אל משה לאמר, כן בנות צלפחד דברת נתן תתן להם אחזת נחלה וגו', ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה וגו'.

ואיתא במדרש רבה שיר השירים (פרשה א) נאוו לחייך (אות ג), דבר אחר נאוו לחייך בתורים וכו', צוארך בחרוזים, ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמר, אלו פרושתיה של תורה שהן חרוזות זו בזו ומושכות זו בזו ומדלגות זו מזו ודומות זו לזו וקרובות זו לזו, אמר רבי מנחמא כגון הדין דכתיב לאלה תחלק הארץ בנחלה, מה כתיב תמן, ותקרבנה בנות צלפחד, כן בנות צלפחד דוברות, וכתיב בתריה עלה אל הר העברים הזה, וכי מה ענין זה לזה, כיון דאתפלגת ארעא באו בנות צלפחד ליטול חלקן אצל משה ונסתלק משה מדינן, הדא הוא דכתיב ויקרב משה את משפטן, אמר לו הקב"ה, משה, מדינן את מסתלק ומלפני אין את מסתלק, אלא עלה אל הר העברים הזה וכו' ע"כ המדרש, והוא תמוה, דמה ענין בנות צלפחד ומשפטן שמשה יעלה מכח זה להר העברים.

והנבס"ד, דבספר נחל קידומים (בפרשתן) כתב לפרש מה שאמרו בנות צלפחד אבינו מת במדבר וגו', דאיתא במסכת שבת (דף צ"ג) מקושש זהו צלפחד עיי"ש, ואיתא במדרש מובא בתוס' מס' ב"ב (דף ק"ט) ד"ה אפילו, שהמקושש לשם שמים נתכוין, כיון שהיו ישראל אומרים שאחר שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, מפני מעשה המרגלים, שוב אינם מחויבים במצות, עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים עיי"ש.

וכן איתא בתרגום יונתן עה"פ וימצאו איש וגו' וז"ל, והווי בני ישראל שריין במדברא, גזירת שבתא אישתמידע להון, ברם קנסא דשבתא לא אישתמידע להון, קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה, איזיל ואיתליש קיסין ביומא דשבתא, ויחמוץ יתי סהדיא ויתנון למשה, ומשה יתבע אולפן מן קדם ד' וידון יתי, ובכך אישתמידע קנסא לכל בית ישראל עכ"ל, וכתבנו בעניותינו בדרושים שזה היה דעת קרח ומשו"ה לגלגו על המצות, וזהו שאמרו, אבינו מת במדבר, מסיבה שנגזר למות במדבר, ושמא תאמר דא"כ היה מעדת קרח דסברו אין חייבים במצות וגדל פשעו שהוא מקושש ולכן חילל שבת, לז"א והוא לא היה בתוך העדה וגו', דאדרבה כוונתו היה להפך שיהרגוהו ויודע שנוהגות המצות, וז"ש כי בחטאו מת, רמזו דהגם שחילל שבת כוונתו לטובה ואינו

ויש לבאר הכוונה, דאיתא במסכת ב"ב (דף מ"ד), א"ר הונא, תליוהו זבין (מי שתלו אותו או עשו לו יסורין עד שמכר וקבל הדמים ואמר רוצה אני) זבניה זבני (ולא יוכל לחזור בו) וכו', ומייתי קרא מדתניא יקריב אותו מלמד שכופין אותו, יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו, הא כיצד, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני עיי"ש, והקשו התוס' (ד"ה אלימא), דאי מהכא גמר אפילו תליוהו ויהיב נמי ליהוי מתנה דומיא דהתם ביקריב אותו וכו', ותירץ ר"י, דכל דבר שהוא מחויב לעשות הוי כמו מכר, והכא הרי הוא מחויב להביא קרבן ולכך חשיב כתליוהו זבין, משא"כ בכפיה שלא כדין, הוא כמו תליוהו ויהיב דלא הוי מתנה עיי"ש בתוס', ולפי"ז לכאורה בענין קבלת התורה הוי כמו תליוהו ויהיב שהרי לא היה להם שום חיוב לקבל עליהם עול תורה ומצות, כי לא היו מחוייבים רק בז' מצות ב"נ, ושפיר היה בכך טענת אונס.

אמנם להמבואר ביור"ד (ס"ו רי"ד ס"ב) דמצוה שקיבלו עליהם האבות עליהם ועל זרעם מחוייבים הבנים לקיים מדין נדר עיי"ש, וא"כ מאחר שאע"ה קיים כה"ת כולה עד שלא ניתנה, וקבלו על זרעו לאחריו כדכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, ממילא כבר היה עליהם חוב לסבול עול תורה ומצות, וא"כ הגם שהיה קבלת התורה באונס, מ"מ כיון דהו"ל כדבר שמחוייבים לעשותו חשיב כתליוהו זבין דמהני ושוב אין בכך טענת אונס, וז"ש המדרש רעך ורע אביך אל תעזוב, רעך זה הקב"ה ורע אביך זה אברהם וכו', דמאחר שכבר קיבל אברהם את תורת ה' על כן את תורתו אל תעזובו ושוב אין בכך טענת מודעא עכ"ל.

ולכאורה י"ל דדברי המלבי"ם הנ"ל א"ש להדיעות דס"ל דב"נ מצווה על כל יחל, דאז י"ל דמאחר שנתחייבו לשמור דרך ה' וקיום מצותיו מחמת קבלת אבותיהם שהוא כנדר, על כן חשיב כתליוהו זבין, אך להדיעות דב"נ אינו בכל יחל ולא נתחייבו במצות מדין קבלת אבות, וא"כ הוי כפיה בדבר שלא היו מחוייבים, שוב נחשב כתליוהו ויהיב ושייך טענת מודעא.

ואיתא בירושלמי מסכת נזיר פ"ט ה"א, ובילקוט פרשת מטות (רמז תשפ"א), מדכתיב אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור איש כי ידור נדר או השבע שבועה לא יחל דברו, דבני ישראל בכל יחל ואין בן נח בכל יחל עיי"ש.

אך הא דממעטינן דאין עכו"ם מוזהרין בכל יחל אינו דבר השווה לכל, דהתוס' במסכת נזיר (דף ס"א:) ד"ה הניחא כתבו, דבן נח אינו בכל יחל עיי"ש. אך במסכת ע"ז (דף ה:) איתא, א"ר אלעזר, מנין למחוסר אבר דאסור לבני נח (להקריב לגבוה ודומיא דקרבנות שנהגו אבותיהם לשמים הן נוהגין לעבודת כוכבים שלהן), דכתיב ומכל החי מכל בשר שנים מכל וגו' (על שם שהיה עתיד נח להקריב מהן דכתיב ויקח מכל בהמה הטהורה וגו'), אמרה תורה הבא בהמה שחיינן ראשי אברים שלה וכו' עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה מנין) וז"ל, ותימה מ"ט לא חשיב ליה בהדי ז' מצות שנצטוו ויתחייבו עליו מיתה, ואין לומר משום

דאזהרתיה לא כתיבא בהדיא, הא מכלל הן אתה שומע לאו, כדררשינן מכל עין הגן אכל תאכל ולא גזל, ודבק באשתו ולא באשת חבירו, אלא י"ל דהאי קום עשה הוא, דמאיש איש מרבינן שהעכו"ם נודרים נדרים ונדרות כישראל, ואם נדר מחוסר אבר אמרינן ליה קום והבא קרבן שלם וקום ועשה לא קחשיב עכ"ל, ומשמע דגם ב"נ מצווה בכל יחל דהרי בלא"ה לא היה חייב להביא קרבנו.

ובגליון הש"ס הקשה הגרע"א זצ"ל, דיש לעיין למה אומרים לו הבא קרבן שלם, וכי מחוייב הוא בכך להביא קרבן שלם, אף בנדר ואמר הרי עלי, אפי"ה הרי אין ב"נ מצווה על לאו דלא יחל ועל מוצא שפתיך, רק דברוצה להביא מחוסר אבר אמרינן לו אל תביא, אבל להביא אחרת מנ"ל עכ"ל, הרי דהגרע"א ס"ל בפשיטות דב"נ אינו מצווה בכל יחל.

ועיין במל"מ ה' מלכים (פ"י ה"ז) ד"ה ודע, שציין לדברי התוס' דמשמע מדבריהם דב"נ מצווין בכל יחל, ותמה על דבריהם דמנלן, והארין טובא בהאי ענינא, והביא שמצא דאיפלוגי בזה בירושלמי נזיר (פ"ט ה"א), דאיתא התם, מה מיעטת בו (דבנדרים כתיב לבני ישראל לאמור), ישראל בכל יחל ואין העכו"ם בכל יחל (ופליגי ר' יונה ור' יוסי לענין מה מיעטיה קרא), אמר ר' יונה, ישראל יש להן היתר חכם, עכו"ם אין להן היתר חכם, (דנפקא לן היתר חכם מדכתיב לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו, דזה נוהג רק בישראל משא"כ עכו"ם לא שייך בהם התרה על נדרים), אמר ר' יוסי, ישראל צריכין היתר חכם והעכו"ם אין צריכין היתר חכם (דאינו צריך היתר חכם מיעטיה קרא שהוא מיחל בעצמו את נדרו), ואתייהא דר' יוסי כדר' אבהו, חדא נכרית אתת לגבי רבי אבהו (לשאול על נדרה), אמר לאבימי בר טובי, פוק ופתח לה בנולד (משום דסברו דאינה צריכה היתר חכם שהוי אין פותחין בנולד), ודרבי יונה כרבי אחא, דאמר הוא לבן הוא כושן רשעתיים (שופטים ג-ח), ולמה נקרא שמו כושן רשעתיים, שעשה שתי רשעות, אחת שחילל את השבועה (שנשבע ליעקב אבינו בכריתות ברית השלום אלמא דחל השבועה על עכו"ם מדקרי לה רשעת ומדררשי שחילל את השבועה ש"מ שאין מועיל לו התרה), ואחת ששיעבד בישראל שמונה שנה וכו' עיי"ש.

אך בספר פנים יפות (פרשת מטות) ד"ה זה הדבר כתב לחדש, דהא דאמרינן דבן נח אינו בכל יחל זהו רק לאחר מתן תורה ונתמעטו מקרא לבני ישראל, אבל קודם מתן תורה היה שייך נדר ושבועה גם בבן נח, דהנודר ונשבע בסתם נשבע בשם, ואיתא בילקוט (שם רמז תשפ"ה) דהוה כמו שנשבע בחיי המלך עיי"ש, א"כ אם עובר על השבועה הוה כמברך את השם, וברכת השם הוא אחד משבע מצוות בני נח.

והביא ראיה לזה, דאיתא במסכת נדרים (דף ט"ז:) איש כי ידור נדר לה' דנדר חל לבטל את המצוה, ואם אחד אמר קונם סוכה שאני עושה אף שיש בנדרו ביטול מצות סוכה נדרו קיים ואסור בישיבת סוכה עיי"ש, והקשה הרשב"א (שם) ובשו"ת הרשב"א (ח"ג ס"י שפ"ג) והחינוך (מצוה ל'), אמאי חל נדרו לבטל את המצוה יבא עשה דסוכה וידחה ל"ת נדרים עכ"ק, ועכצ"ל דדין נדרים היה נוהג גם לפני מתן תורה, והו"ל ל"ת שלפני הדיבור, ואין עשה שלאחר הדיבור דוחה ל"ת שלפני הדיבור עכ"ד.

האיך למדו אומות העולם של אותו הזמן תורה (העתיקות תורה הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבוא וללמוד כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה), אמר לו בינה יתירה נתן בהם הקב"ה ושיגרו נוטירין שלהן (סופרים שלהם) וקילפו את הסיד והשיאוה (העתיקה כלומר נטלוה משם ע"י העתקה), ועל דבר זה נחתם דינם לבאר שחת שהיו להם ללמוד ולא למדו וכו', ר"ש אומר, ע"ג סיד כתבוה וכתבו להן למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו', הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן עיי"ש, דר"ש ס"ל דנצטוו לכתוב התורה ע"ג הסיד כדי שיהא כל התורה גלוי גם לפני הגוים כדי שילמדו ויתגיירו, משום דאיכא מעלה בקבלת גרים, ור"י ס"ל דקבלת גרים לאו מעליותא הוא, ולכן נצטוו לכתוב ע"ג האבנים ואח"כ לסוד ע"ז סיד, כדי שהתורה לא יהא גלוי לעין כל כך, ורק כדי שלא יהא להם פתחון פה כי אינם אשמים, לכך נתן בהם הקב"ה בינה וכו' עכ"ד.

ובספר פנים יפות פרשת תבוא עה"פ ושדת אותם בסיד (ד"ה ונתה) כתב וז"ל, והנה לר' יהודה לא היה הכתיבה בע' לשון בשביל אומות, שהרי סדוהו בסיד, אלא שהאומות עצמן קלפוהו, ולר"ש עיקר הכתב היה בשביל אומות כדי שיתגיירו עכ"ל, וכתב שם דר' יהודה ור' שמעון אזלי בזה לשיטתייהו, במה דפליגי במסכת מנחות (דף כ"ז) אי בעינן קרא כדכתיב, ובזה תליא אם מה דכתיב על האבנים היינו דוקא על האבנים ממש עיי"ש, ועוד כתב שם ד"ל דאזלי בזה לשיטתייהו, דהנה מצינו בתרי דוכתא דהתורה אמרה על ומשמע דוקא, בפרשת אמור (פרשה כ"ד) כתיב על המנורה הטהורה וכתב רש"י על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחילה מן האפר, ולהלן כתיב על השלחן הטהור, וכתב רש"י על טהרו של שלחן עיי"ש, ולכאורה יש לעיין דא"כ מאי טעמא דר"ש הרי יש לנו ללמוד מינייהו דכמו כן הא דכתיב על האבנים בעינן על טהרו של האבנים, ואמנם יש לומר דאדרבה אין ללמוד מינייהו כיון דמנורה ושלחן הו"ל שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין, ולכן בשאר דוכתי על לאו דוקא, אמנם ר' יהודה לשיטתו דס"ל במסכת קידושין (דף ל"ה) ובמסכת סנהדרין (דף ע"ט) שני כתובים הבכ"א מלמדין, א"כ שפיר ילפינן מינייהו לכל התורה דעל דווקא עיי"ש.

ועתה הגיע שעת הביאור, דהקב"ה אמר למשה מאחר ומדינן אתה מסתלק, משום דס"ל דצלפחד חילל את השבת, ואיתא בספרי, דכל המחלל שבת אינו נוטל חלק בארץ, דארץ ישראל ניתן להם בזכות השבת, דאי"ל דלשם שמים נתכוון להורות דמחוייבין לקיים המצות, דהרי ליכא טענת מודעא כיון דקודם מתן תורה היה נוהג כל יחל אף בב"ג, דהרי מהאי טעמא חל הנדר לבטל את המצוה ולא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דאי"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דהוה לתו"ע, דהרי ילפינן ממילה ומחד מהנך דעשה דוחה לתו"ע, ומעתה דס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין, וא"כ ילפינן ממנורה ושלחן דעל ממש, והיינו דכתבו התורה על האבנים ואח"כ סדוהו בסיד משום דקשים גרים לישראל, ומממילא דקבלת הערב רב הו"ל פגם, ובאשר לכך ממני אין אתה מסתלק אלא עלה אל הר העברים הזה ודו"ק.

אך לפי"מ שכתב הרשב"א לתרץ, דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דנדרים הוי עשה ול"ת, דכתיב לא יחל דברו, כל היוצא מפיו יעשה, ואין עשה דוחה לתו"ע עיי"ש, ולפי"ז לא מוכח משם דגם קודם מ"ת היה נוהג דיני נדרים.

ואיתא במסכת יבמות (דף ה.), אלא אתיא (דאמרינן עשה דוחה ל"ת) מראשו דהך תנא, דתניא, ראשו מה תלמוד לומר (במצורע כתיב יגלה את כל שערו הרי ראשו בכלל למה לי דכתיב ראשו), לפי שנאמר תער לא יעבור על ראשו, שומע אני אף מצורע ונזיר כן, תלמוד לומר ראשו (דאי לאו דרבי קרא הו"א דלא ילפין אלמא אשמעינן קרא דאתי עשה ודחי ל"ת ומהכא נפקא דעשה דוחה ל"ת), איכא למיפרך מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה, דאי לא תימא הכי הא דקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה ליגמר מנזיר (בנזיר איכא ל"ת ועשה, תער לא יעבור על ראשו, קודש יהיה גדל פרע), אלא מנזיר מאי טעמא לא גמרינן דאיכא למיפרך שכן ישנו בשאלה, ה"נ איכא למיפרך שכן ישנו בשאלה עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה שכן), וא"ת, וניגמר במה הצד מכהן ונזיר דלידחי בעלמא עשה את לאו ועשה, ובמסכת נזיר (נ"ח) בתר דקאמר כהן ונזיר לא גמרינן מהדדי קאמר ובעלמא לא ילפינן מינייהו משום דאיכא למיפרך כדאמרן, פי' מה לנזיר שכן ישנו בשאלה, וכהן אינו שוה בכל, ותימא דאמאי לא ניגמר מינייהו במה הצד, וי"ל דעל מה הצד פרכינן כל דהו דאינו לא קולא ולא חומרא, ואיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שיש בהן איסור גילוח וכו', אבל קשיא נילוף מכהן ונזיר ומילה דדחיא צרעת דהוי עשה ול"ת וכו', ונראה דהוי כמו שני כתובים הבאים כאחד, דממילה וחד מהנך איכא למילף, נמצא חד דלא איצטריך עיי"ש, וכתב בספר מלא הרועים ערך עדל"ת (אות י"ט) דנמצא לפי"ז דלמ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמדין, שפיר ילפינן מכהן ונזיר ומילה דעשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש.

וכתבו המפ' דלכן נגזר על משרע"ה שלא יכנס לארץ ישראל, משום שקיבל את הערב רב, עיין בזוה"ק פרשת בראשית (דף כ"ח), ובספר צפנת פענח החדש ערך משה ואהרן (אות ר').

ויש חילוקי דיעות אם קבלת גרים מעליותא הוא לישראל או דאדרבה איכא גריעותא בזה, דבמסכת פסחים (דף ע"ז) איתא, דלא גלו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, הרי דגרים חביבין כ"כ דכל גליות ישראל אינו אלא בעבורם שיבואו ויתגיירו, אך במסכת קידושין (דף ע) איתא, קשים גרים לישראל כספחת, הרי דקבלת גרים לאו מעליותא הוא, ובתוס' (ס) ד"ה קשים כתבו בתוך דבריהם שני טעמים למה קשים גרים לישראל, או דהגרים מצד עצמם קשים לישראל דגריעותא הוא לקבלם, או משום שכיון שהם מדקדיקין במצוות יותר מישראל, הקב"ה מזכיר מתוך כך עונותיהן של ישראל ח"ו עיי"ש, והאריכו בזה בספרי הדרוש.

והמפ' כתבו דזה אי קבלת גרים מעליותא או גריעותא תליא בהא, דאיתא במסכת סוטה (דף ל"ח), תנו רבנן, כיצד כתבו ישראל את התורה (על המובח בהר עיבל), ר' יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה, שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו', ואחר כך סדו אותן בסיד, אמר ליה ר"ש לדבריך

ע"ד הקדימו בראשית טענתם אבינו מת במדבר היינו דעיקר סיבת מיתתו היה עי"ז שהיו אז במדבר ולא מלו א"ע ולא שייך לומר הואיל ולהכי נהרג, ולהכי כתיב ויהיו בני ישראל במדבר, ולעולם אבינו לש"ש נתכוין ול"ה מחלל שבת עכ"ד.

והקשה המהרש"א בחידושי אגרות במסכת ב"ב (סו), ויש שאלו איך חטא המקושש באיסור שבת לידע באיזה מיתה דנין, ותירץ, כיון שלא היה צריך למלאכה זו אלא כדי שיהרג ויראו אחרים, הוי ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה עיי"ש, ומבואר דהא דאמרינן דמקושש לשם שמים נתכוון א"ש אי ס"ל מלאכה שאצל"ג פטור, משא"כ אי ס"ל מלאכה שאצל"ג חייב, ולפי"ז איכא חטא דחילול שבת ל"ש לומר דלשם שמים נתכוון, דא"כ היה לו לעבור על עבירה קלה ולא על עבירה חמורה דחילול שבת.

והטעם על מה שנגזר על משרע"ה שלא יכנס לארץ ישראל, כתב בילקוט ראובני שהוא בשביל שסירב ללכת למצרים ואמר שלח נא ביד תשלח, עיין בספר לקט יוסף ערך משה (א"ת) ומקור הדבר איתא במד"ר ויקרא (פרשה י"א-י), א"ר שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה למשה שילך בשליחותו למצרים, הה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה משה את אומר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו, ר' לוי אמר כל ז' ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לא"י, ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה עיי"ש.

וכבר האריכו המפ' להמליץ על משרע"ה דלכן לא רצה לילך למצרים, משום דס"ל דאכתי לא הגיע הזמן, דהגזירה להיות בגלות היתה על ארבע מאות שנה, כדכתיב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה ואכתי לא הגיע הזמן, אך כבר כתבו המפ' דגזירת הגלות התחיל משנולד יצחק, דמשעה שנולד היה ראוי ליקרא כי גר יהיה זרעך, כדאיתא במדרש שוחר טוב (תהלים י"ח) עה"פ עם חסיד תתחסד, א"ר שמואל, לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחותו וכו', והיה מסרב ואמר להקב"ה, רבון העולם, כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו כברית בין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, אמר לו הקב"ה, לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותם, וכן אומר מדלג על ההרים וכבר נשלם וכו' עיי"ש.

ובספר חכמת התורה מהגאון רש"ק זצ"ל פרשת לך (דף ר"ד:), כתב, דזה דחשבינן הגלות מלידת יצחק תליא אם ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, דאי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת הוא מאבותינו, א"כ כיון דהארץ הוא של אברהם וזרעו, ואחרים מושלים בו נחשב כגור, ושפיר י"ל דהגלות התחיל משנולד יצחק, אבל אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, א"כ הארץ הוא של אברהם ובמה נחשב גר יותר מן הגויים, ולכן לא נחשב גר רק ע"י עבדום וענו, ול"ש לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק עיי"ש.

ב) עוי"ל, עפימ"ש"כ בספר חמודי צבי (בפרשתן) לפרש מה שאמרו בנות צלפחד אבינו מת במדבר וכו', דלכאורה תיבת במדבר נראה כמיותר, דמאי נפק"מ לענין תביעתם וטענתם באיזה מקום מת אביהם, אך י"ל דאיתא בספרי, דכל המחלל שבת אינו נוטל חלק בארץ, דארץ ישראל ניתן להם בזכות השבת, והקשה לפי"ז הגאון הר"ר יהונתן זצ"ל, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף צ"ט:) מקושש זה צלפחד, א"כ חילל צלפחד את השבת ואין לו חלק בארץ, והאיך תבעו בנותיו חלקו בארץ והסכים הקב"ה לטענתם כדכתיב כן בנות צלפחד דוברות וגו', ואמאי הרי מחלל את השבת אין לו חלק בארץ.

ועכצ"ל דהספרי ס"ל כהמדרש מובא במסכת ב"ב (דף ק"ט:), בתוס' ד"ה אפילו, דהמקושש לשם שמים נתכוון, שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהם שלא ליכנס לארץ ממעשה דהמרגלים שוב אינם מחויבים במצות עמד וחילל את השבת כדי שיהרג ויראו אחרים עיי"ש בתוס', וכן איתא בתרגום יהונתן עה"פ ויהיו בני ישראל במדבר וגו', והוי ידעין ישראל דינין של שבת ול"ה ידעין קנסא וקם חד גברא מדבית יוסף אמר איזיל ואיתלש קיסין וידונון יתי וידוען לישראל קנסא עיי"ש, וכיון שכן ל"ה נחשב צלפחד מחלל שבת דהרי לש"ש נתכוון כדי לקיים השבת, ולהכי שפיר יש לו חלק בארץ ושפיר תבעו בנותיו חלקו בארץ.

אך לכאורה יש להעיר, דהנה רשיו"ל (דף ה) כתב על הפסוק הנ"ל, בגנותן של ישראל הכתוב מדבר, שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשניה בא זה וחיללה, ולפי פירושו ע"כ דלא התכוון המקושש לשם שמים דא"כ לא הוי גנאי, ולכאורה צריכים להבין לשיטת התוס' והתרגום יונתן הנ"ל דמקושש לשם שמים התכוון, איך יפרשו פירוש הפסוק הנ"ל ויהיו בני ישראל במדבר וגו', דלאיזה נפקא מינה כתבה התורה דמעשה זה היה במדבר.

אך בספר אור חדש עמ"ס פסחים (דף ה) כתב בשם השאגת אריה פירוש על תיבת במדבר, דבא ללמד דעיקר עונש של המקושש היה עי"ז דהמעשה היה במדבר, דהתוס' במסכת פסחים (דף מ"ו:) ד"ה רבה הקשו, לרבה דאמר הואיל, א"כ בטלת כל מלאכת שבת דהרי חזי לחולה שיש בו סכנה, ותירצו דחולה שיש בו סכנה לא שכיח ומשו"ה לא אמרינן הואיל, והקשה הנ"ל הא מילה שכיח כדאיתא במסכת זבחים (דף צ"א.) א"כ אמאי נהרג המקושש דהיה תולש עצים, נימא הואיל וחזי למילה לר"א דס"ל במסכת שבת (דף ק"ל) כורתין עצים לעשות פחמים לעשות כלי ברזל בשבת לצורך מילה, וצ"ל משום דבמדבר לא מלו ולא שייך לומר הואיל זה לכן נהרג, וזהו כוונת הפסוק ויהיו בני ישראל במדבר, דעי"ז שהיו בני ישראל במדבר דלא מלו לכן נהרג המקושש עכ"ד.

ולפי"ז י"ל דזהו כוונת בנות צלפחד בטענתם אבינו מת במדבר, דהם היו יודעים דמחלל שבת אין לו חלק בארץ, אך באו בטענה דאביהם לש"ש נתכוין כמדרשים הנ"ל, ולכן יש לו חלק בארץ, וכדי שלא תקשה לדבריהם דלש"ש נתכוין למה כתבה התורה ויהיו בני ישראל במדבר דמשמע בגנותן הכתוב מדבר,

ובספר פרשת דרכים (דרוש א') כתב, דזה דא"י הוה מוחזקת מאבותינו או לא, תליא אם היה להאבות קודם מתן תורה דין ב"נ או ישראל, דכיון דהקב"ה אמר לאאע"ה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ואיתא במסכת ב"ב (דף ק) דאאע"ה קנה הארץ בחזקה דהילוך, וכל זה א"ש רק אי היה לו לאאע"ה דין ישראל אז י"ל דקנה בחזקה דהילוך, אבל אם היה לו דין ב"נ הרי ב"נ אינו קונה בחזקה כדאיתא במסכת ב"ב (דף כ"ה), ואז אמרינן דא"י אינו מוחזקת מאבותינו עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דקודם מתן תורה יצאו האבות מכלל ב"נ, דנודע קושית המפ' אהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח), קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטווה עליה הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח), אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (וודיש לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש עכ"ק, וע"כ דיצאו מכלל בני נח, ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש א').

ובספר בית האוצר (מערכת א' אות כ') כתב לתרץ קושית המפ' הנ"ל, דהאיך שמרו האבות את השבת הא ב"נ ששבת חייב מיתה, די"ל דעשו מלאכה שאצל"ג, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר בחגיגה (י'), ועכ"פ לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבתו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאצל"ג שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש, וכ"כ בחתן סופר (ארו"ח שערי התפילה נש"כ).

אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלשאצל"ג פטור, א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאצל"ג, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישבתו, אבל למ"ד דמלשאצל"ג חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאצל"ג, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאצל"ג דהלא חייבים על מלאכה שאצל"ג.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דהקב"ה אמר למשה, דהתינח אילו לא נסתלקת מדין בנות צלפחד, היה לך אמתלא על מה שסירבת בשליחות, דס"ל דאכתי לא הגיע הזמן, אך מאחר שמדינן אתה מסתלק, וטעמא כיון די"ל דאין לאביהם חלק ונחלה בארץ משום שחטא בחילול שבת, דסבירא לך דאעפ"י שעשה מלאכה שאצל"ג הו"ל בגדר חילול שבת, דגם מלאכה שאצל"ג חייב עליה, ומעתה ע"כ י"ל דבני ישראל היה להם דין ישראל קודם מתן תורה, וארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, ושפיר י"ל דהגלות התחיל מלידת יצחק, ונמצא דעשית שלא כדין במה שסירבת לילך בשליחות, ולכן מלפני אי אתה מסתלק אלא עלה להר העברים הזה ודרו"ק.

ג) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף ק"ו), תני ר' אבהו קמיה דרבי יוחנן, כל המקלקלין פטורין, חוץ מחובל (באדם המקלקל הוא וחייב דתנן ב"ק פ"ז). החובל בחבירו בשבת פטור מכולן מפני שהוא נדון בנפשו ומבעיר (את הגדיש מקלקל הוא וחייב כדתנן (שם דף ל"ד): והוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור מן תשלומין מפני שהוא מתחייב בנפשו), א"ל פוק תנא לברא חובל ומבעיר אינה משנה (דאם מקלקל הוא פטור), ואם תמצוי לומר משנה, חובל, בצריך (לדם היוצא מן החבלה) לכלבו (ואם מקלקל הוא אצל נחבל מתקן הוא אצל הכלב), ומבעיר בצריך לאפרו, ופריך, והאנן תנן כל המקלקלין פטורין (ואפילו חובל ומבעיר וקשיין אהרדי), ומשני מתניתין ר' יהודה ברייתא ר' שמעון,

(מתניתין ר' יהודה דאמר מלאכה שאצל"ג חייב עליה, הלכך חיובא דחובל בצריך לכלבו ומבעיר בצריך לאפרו, משכחת לה דאע"פ דמקלקל הוא אצל מלאכה עצמה מתקן הוא אצל אחרים, ולר"י כי האי גוונא מלאכה הוא משום תיקון אחרים, אבל מקלקל ואינו מתקן פטור, וברייתא ר"ש היא דאמר מלאכה שאצל"ג פטור עליה, הלכך אין לך חובל ומבעיר שאין מקלקל, ואפילו מבעיר עצים באור לקדורתו, מקלקל הוא אצל עצים ומה שהוא מתקן אצל אחרים, לר"ש לא חשיב דהא מלאכה שאצל"ג היא, ועכ"ל דבחובל ומבעיר גם מקלקל חייב), מאי טעמא דר"ש, מדאיצטריך קרא (וביום השמיני) למשרא מילה (ואפילו בשבת, ומילה חובל הוא) הא חובל בעלמא חייב, ומדאסר רחמנא הבערה גבי בת כהן (בשבת) ש"מ מבעיר בעלמא חייב, עיי"ש.

וכתב החת"ס בחידושו למס' שבת (דף ק"ו). לבאר פלוגתא ר' שמעון ור' יהודה לענין מלאכה שאצל"ג, דלכאורה קשה לר"ש א"כ נילף ממילה והבערת בת כהן דמלאכה שאצל"ג חייב בכל מלאכת שבת, לשיטת הרשב"א דתיקון מצוה חשיב מלאכה שאצל"ג, ונימא מדאיצטריך קרא להתיר מילה הגם דהו"ל מלאכה שאצל"ג ש"מ דמלאכה שאצל"ג חייב, וכן נילף מהא דאסרה תורה הבערת בת כהן הגם דהו"ל תיקון מצוה דבעלמא נמי אפילו מלאכה שאצל"ג חייב, אך ז"א דהלא מילה והבערת בת כהן הו"ל שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין, משא"כ ר' יהודה לשיטתיה דס"ל במס' סנהדרין (דף י"ז): דשני כתובים הבכ"א מלמדין, שפיר יליף ממילה והבערת בת כהן לכל מלאכת שבת דמלאכה שאצל"ג חייב עיי"ש.

והיוצא לנו מזה דהא אם מלאכה שאצל"ג חייב או פטור תליא אם שני כתובים הבכ"א מלמדין או לא, דאי ס"ל מלמדין ס"ל דמלאכה שאצל"ג חייב, ואי ס"ל דאין מלמדין ס"ל דמלאכה שאינו צריך לגופה פטור.

ואיתא במסכת קידושין (דף מ"ג) דבמעילה אמרינן יש שליח לדבר עבירה, ופריך הגמ' ונילף מיניה לכל התורה כולה, ומשני דהו"ל מעילה וטביחה ומכירה שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין, ופריך הניחא למ"ד אין מלמדין, אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר (נילף מיניה דיש שליח לדבר עבירה), ומשני דגלי רחמנא בשחוטי חוץ דם יחשב לאיש ההוא דם שפך, הוא ולא שלוחו, אשכחן גבי שחוטי חוץ, בכל התורה מנלן דיליף משחוטי חוץ, אדיליף משחוטי חוץ ניליף מהנך, הדר כתב רחמנא ונכרת האיש ההוא, אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לכל התורה כולה. ולמ"ד שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, הני ההוא ההוא מאי דריש ביה, חד למעוטי שנים ואחזין בסכין ושוחטים (שפטורין מחטאת דשחוטי חוץ), וחד הוא ולא

של השי"ת ואינו כלשון בני אדם דלא דברה תורה כלשון בני אדם וממילא עד ועד בכלל ומועיל תשובה לכל עכ"ד.

ובכן יבואר דברי המדרש, דהקב"ה אמר למשה, מדינן של בנות צלפחד אתה מסתלק, דהיינו שלא רצית להורות הלכה בזה משום דקסברת שאין מגיע להם ירושה בארץ מכח אביהם, כיון שאביהם חילל שבת, דגם מלאכה שאצל"ג חייב, ואתינן לה ממילה והבערת בת כהן, ומינה דס"ל שני כתובים הבכ"א מלמד, ומעתה הא דלא ילפינן ממעילה וטביחה דיש שליח לדבר עבירה, כיון דאיכא נמי קראי דשחוטין חוץ, ובהכרח דדרשינן הוא ההוא, וס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וממילא דבלישנא דקרא עד ועד בכלל, ושפיר מועיל תשובה על חטא דע"ז, ומעתה לא היה מקום לשבור הלוחות, דאדרבה היה לו למשה להחזירם בתשובה, ובאשר לכך ממני אין אתה מסתלק אלא עלה אל הר העברים הזה ודו"ק.

ד' עוי"ל, דאיתא במדרש דלכן לא נכנס משה לארץ ישראל, משום ששיבר את הלוחות ועבר על לא תעשון כן לד' אלקיכם, (עיין בספר עיר דוד אות קנ"ב, ואות תי"ז), אך קשה, הלא איתא במסכת שבת (דף פ"ג), דלכן שבר את הלוחות משום דלמד ק"ו מפסח, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולפי"ז שפיר עבד משרע"ה בשבירת הלוחות, ואמאי נענש ע"ז שלא יכנס לא"י.

אמנם הקשו ע"ז דהא איתא במסכת שבת (דף פ"ז) הטעם דמשה שיבר הלוחות, שדרש ק"ו, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולפי"ז שפיר עבד משרע"ה בשבירת הלוחות, ואמאי נענש ע"ז שלא יכנס לא"י.

אך כתבו התוס' (ד"ה ומה פסח), דאין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן, מ"מ לא היה לו למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה עיי"ש, ולפי"ז חטא במה ששיבר הלוחות ולכן נענש שלא יכנס משום זה לא"י.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז, שפיר י"ל דאין זה ק"ו גמור, דהיה לו להחזירם בתשובה, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אז י"ל דשפיר עשה משה במה ששיבר הלוחות.

ואיתא במסכת יומא (דף פ"ג), אמר ר' לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל וכו' עיי"ש, ובספר תוספת יום הכיפורים הביא מספר תאוה לעינים שכתב, דפליגי אי מהני תשובה לע"ז, דר' לוי ס"ל דגדולה תשובה שיש בה כח לכפר אף שכפר בעיקר ועבד עבודה זרה שזהו עד כסא הכבוד, דגם לחטא דע"ז מהני תשובה, ור' יוחנן ס"ל דעל כל דבר תשובה מכפרת חוץ מעובד עבודה זרה וכופר בעיקר וזהו ולא עד בכלל, דלחטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

[ובדרשות אור חדש להחיות יאיר ביאר בזה הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', דמבואר בחו"מ (ס"ג ט"ז) דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל עיי"ש, ונמצא דאי דברה תורה כלשון בני אדם אזי אמרינן עד ולא עד בכלל ולא מהני תשובה על חטא דע"ז, ובזה יבואר הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב דמועיל תשובה לכל שבי פשע ביעקב ואף לע"ז, וזהו משום "נאום ה'" שהוא דיבור

אנוס, הוא ולא שוגג, הוא ולא מוטעה (דההוא משמע שיהא בהוייתו ובישוב דעתו), ולמ"ד מלמד יליף להו מהוא ההוא (דה"א מיתר), ולמ"ד אין מלמדין הוא ההוא לא דריש עיי"ש.

ובספר שתי ידות (פרשת ויקרא דף ע"ה) כתב, דהא דדרשינן הוא ההוא תליא בכך, דלמ"ד לא דברה תורה כלשון בני אדם, דרשינן הוא ההוא, משא"כ למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם, לא דרשינן הוא ההוא, ונמצא לפי"ז דהא אי שני כתובים הבכ"א מלמד, תליא אי דברה תורה כלשון בני אדם, דלמ"ד אין מלמדין ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומ"ד מלמדין ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם עכ"ד.

ואיתא במפרשים דהטעם דמשה לא נכנס לארץ ישראל משום ששיבר הלוחות [עיין בלקט יוסף (ערך משה אות ל"ד) ובעיר דוד (אות תי"ז) הביא זה בשם מדרש].

אמנם הקשו ע"ז דהא איתא במסכת שבת (דף פ"ז) הטעם דמשה שיבר הלוחות, שדרש ק"ו, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולפי"ז שפיר עבד משרע"ה בשבירת הלוחות, ואמאי נענש ע"ז שלא יכנס לא"י.

אך כתבו התוס' (ד"ה ומה פסח), דאין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן, מ"מ לא היה לו למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה עיי"ש, ולפי"ז חטא במה ששיבר הלוחות ולכן נענש שלא יכנס משום זה לא"י.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז, שפיר י"ל דאין זה ק"ו גמור, דהיה לו להחזירם בתשובה, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אז י"ל דשפיר עשה משה במה ששיבר הלוחות.

ואיתא במסכת יומא (דף פ"ג), אמר ר' לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל וכו' עיי"ש, ובספר תוספת יום הכיפורים הביא מספר תאוה לעינים שכתב, דפליגי אי מהני תשובה לע"ז, דר' לוי ס"ל דגדולה תשובה שיש בה כח לכפר אף שכפר בעיקר ועבד עבודה זרה שזהו עד כסא הכבוד, דגם לחטא דע"ז מהני תשובה, ור' יוחנן ס"ל דעל כל דבר תשובה מכפרת חוץ מעובד עבודה זרה וכופר בעיקר וזהו ולא עד בכלל, דלחטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

[ובדרשות אור חדש להחיות יאיר ביאר בזה הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', דמבואר בחו"מ (ס"ג ט"ז) דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל עיי"ש, ונמצא דאי דברה תורה כלשון בני אדם אזי אמרינן עד ולא עד בכלל ולא מהני תשובה על חטא דע"ז, ובזה יבואר הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב דמועיל תשובה לכל שבי פשע ביעקב ואף לע"ז, וזהו משום "נאום ה'" שהוא דיבור

וכתב בספר דרש משה (דף קס"ה) לתרץ קושית המין, דביו"ד (סי' צ"ח סעיף ב') איתא דמין במינו בטל ברוב, ובטו"ז (ס"ג) כתב וז"ל, מסקנת הפוסקים דמב"מ שנתערב, מה"ט בטל ברובא דכתיב אחרי רבים להטות אלא דרבנן הוצריכו ששים, אבל מין בשאינו מינו אינו בטל ברוב רק צריך ששים מן התורה, וברמ"א שם כתב וז"ל, ולענין מין במינו אזלינן בתר שמא, אם שני הדברים שהן שוים הוי מב"מ, אבל לא אזלינן בתר טעמא אם הוא שוה או לא עכ"ד, ולפי"מ דס"ל דאתם קרויים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם, א"כ ישראל ואו"ה אינן שוים בשמא והוי מין בשאינו מינו שאינו בטל ברוב עכ"ד.

ובספר טיב לבב כתב לבטל טענת אומות העולם, דאיתא במדרש רבה שמות (פרשה א-), בשעה שעבר שלמה על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וגו', עלתה יו"ד שבירבה וקטרגה עליו וכו', תני ר' שמעון בן יוחאי, ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו וכו' הרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני, אמר ליה הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו בטלין ודבר ממך אינו בטל עיי"ש, הרי דאות אחת מן התורה אינה בטלה אפילו באלף, ונודע דכל אחד מישראל יש לו אחיזה באות אחת מהתורה, וידוע מדורשי רשומות שאמרו דתיבת ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, וא"כ כל אחד מס' רבוא נשמות ישראל הוא כנגד אות אחת מן התורה, ומעתה אין ממש בטענת האומות, כיון דבני ישראל אחוזים הם באותיות התורה אין שייך בהם ביטול עכ"ד.

ובספר שפת אמת לר' ישמעאל הכהן פרשת יתרו (דף מ"ה) כתב, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא שייך לומר דיש ס' רבוא אותיות דווקא מכוונים לס' רבוא שורשי נשמות, דהרי יש תיבות יתירות לחנם כלשון בני אדם, רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם אז שפיר יש לומר דיש ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה עכ"ד.

ובכן יבואר דברי המדרש, דהקב"ה אמר למשה, מדינן של בנות צלפחד אתה מסתלק, דהיינו שלא רצית להורות הלכה בזה משום דקסברת שאין מגיע להם ירושה בארץ מכח אביהם, כיון שאביהם חילל שבת, דגם מלאכה שאצל"ג חייב, ואתינן לה ממילה והבערת בת כהן דגם שני כתובים הבכ"א מלמד, ומעתה הא דלא ילפינן ממעילה וטביחה דיש שליח לדבר עבירה, כיון דאיכא נמי קראי דשחוטי חוץ, ובהכרח דדרשינן הוא ההוא, וס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה י"ל דלכן בני ישראל אינן בטלין ברוב, כיון דיש ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, ומעתה י"ל דגם עכו"ם קרויים אדם, והק"ו שעשית פריכא היא, ושלא כדין עשית בשבירת הלוחות, ולכן מדיני אי אתה מסתלק אלא עלה על הר העברים הזה ודו"ק.

ה) עוי"ל, דאיתא בספר מגלה עמוקות (סוף אופן קצ"ג), דהטעם שנענש משה רבינו ולא זכה ליכנס לא"י, בשביל חטא דמכירת יוסף, כיון דעיקר הגורם במכירת יוסף היה לוי כדאיתא בילקוט (רמז קנ"ח), ומשה בא משבט לוי, ולכן אמר לו הקב"ה

רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, רב הוא יוסף הצדיק, חטא מכירתו בכסף הוא שלך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, ורמז לו חטא מכירת יוסף בדבר הזה דייקא דכתיב גבי מכירת יוסף נסעו מזה עיי"ש, [ועייין בספר שער החצר (סי' תל"ז) שכתב, דאע"ג דגם שמעון היה בעצת המכירה עם לוי, מ"מ משמעון כבר נפרע ממנו יוסף בעצמו, כמו שנאמר ויקח מאתם את שמעון וגו' ולוי לא נענש עוד ע"ז, לכן נענש מרע"ה שלא נכנס לא"י עיי"ש].

ואיתא במד"ר בראשית (פ"ד-ו) עה"פ ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' מאיר אומר חשודין הן בניך על אבר מן החי וכו' עיי"ש, והקשו המפ' ממה נפשך, אם היה אמת שאכלו אבר מן החי, יוקשה על השבטים היתכן שיעברו בשאט נפש על איסור אבר מן החי דהוא מז' מצות שב"ג נצטוו עליהם, ואם לא היה אמת הדבר, היתכן דיוסף הצדיק יוציא חלילה שקר מפיו ויוציא שם רע על אחיו.

ובספר פרדס יוסף (פרשת וישב דף רס"ח ע"ד) כ' לתרץ, ד"ל שעירבו האבר מן החי ברוב, דמדאורייתא בטל חד בתרי כמו"ש"כ הרא"ש חולין (פ"ז סי' ל"ה) ורק מדרבנן לא בטיל, וכיון דמדאורייתא שרי לכן אכלו ע"י ביטול, ואף שמדרבנן אסור, לא חששו לקיים מצות דרבנן, וכמ"ש החיד"א דאף דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח:) שהאבות קיימו כל התורה אפילו עירוב תבשילין עיי"ש, אף שעירוב תבשילין הוא מדרבנן, מ"מ על שאר מצות דרבנן לא חששו, ובפרט לגירסת הרשב"א דגריס בגמ' אפילו עירוב תחומין שהוא איסור דאורייתא, א"כ בודאי י"ל שעל שום איסור דרבנן לא חששו, ולכן א"ש מה שאכלו אבר מן החי ע"י ביטול ברוב, כיון דמדאורייתא שרי עכ"ד, וכ"כ בספר בנין דוד פרשת מקץ (אות א'), [ועייין בנזר הקודש בראשית רבה (פרשה ס"ד סי' ד) שכתב, דרק אאע"ה שמר גם מצות דרבנן, אבל בניו לא שמרו אלא מצות דאורייתא עיי"ש].

ונודע מה שהאריכו הראשונים אי איסור הנאה יש לו בעלים או לא, עייין ברש"י סוכה (דף ל"ה) שכתב לפי שאין בה דין ממון שאינו שוה פרוטה דאיסורי הנאה הוא הלכך לאו שלכם הוא, וכ"ה בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תשמ"ז תשמ"ח) הובא ברמ"א באו"ח (סי' תרמ"ט ס"ב), דהמודר הנאה מלולבו של חבירו או מלולבו של עצמו אינו יוצא בו ביום ראשון דלא הוי שלכם, ועייין בר"ן נדרים (פ"ה) ד"ה רבא אמר עיי"ש, וכן ס"ל להריב"ש (סי' ת"א), אמנם הריב"ש"א בחידושו עמ"ס סוכה (דף ל"ה) הביא בשם רבותיו דאיסורי הנאה מקרי שלו עיי"ש, ועייין בשו"ת חת"ס חאו"ח (סי' ק"פ) שהוכיח דשיטת התוס' הוא דאיסורי הנאה יש לו בעלים, וכ"כ בשו"ת ברית אברהם חאו"ח (סי' כ"ז אות ה'), ועייין מש"כ הקצות (סי' ת"ו סק"ב), ובספר אבני מילואים (סי' כ"ח סק"ג) עיי"ש.

ובהואיל משה (שנת תשע"ו אות ל"ט) כתבנו דמחלוקת יוסף והשבטים היתה אי איסורי הנאה אית להו בעלים או לית ליה בעלים, לפי"מ שכתב בשו"ת אמרי כהן (סי' כ"ג) לחדש דקודם מתן תורה היה אסור אבר מן החי בהנאה, לפי"מ שכתב המנחת חינוך (מצוה י"ד אות ח') דלבני נח מהראוי שיותסר אבר מן החי

בהנאה גם כן, כיון דקיי"ל כר' אבהו במסכת פסחים (דף כ"א):
דכל מקום שנאמר לא תאכל גם איסור הנאה במשמע, א"כ
ה"ה באיסור אבר מן החי דבני נח מוזהר עליו, אסור בהנאה
ג"כ עליו, ואף בדמסכת פסחים (דף כ"ב) אמרינן דאבר מן החי
מותר בהנאה משום דאיתקש לדם, מ"מ אצל ב"נ לא שייך
ההיקש, די"ג מדות לא שייך אצלם, אך באמת מותר לבני נח
מכח מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, וכיון
דלישראל מותר בהנאה שרי גם לבני נח עכ"ד המנ"ח.

אך לדברי המהר"ש יפה מובא בספר פרשת דרכים (דף האתי"ם
ד"ה א), דאף למאן דס"ל מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח
אסור, זהו דוקא לאחר שכבר הותר לישראל, ליכא למימר
דלבני נח יהיה אסור, אבל מעיקרא קודם מתן תורה דלא הותר
עוד לישראל, שפיר היה אסור לבני נח עיי"ש, ובספר שושנת
העמקים (כלל ט"ז), נמצא לפי"ז דקודם מ"ת היה אסור אבמה"ח
בהנאה, כיון דעיקר היתר הנאה הוא משום מי איכא מידי וכו'
לפי"ד המנ"ח הנ"ל, א"כ קודם מ"ת דלא שייך מי איכא מידי,
שפיר י"ל דהיה אסור אבמה"ח בהנאה לב"נ וכו' עיי"ש.

ולפימש"כ בספר בית האוצר (ח"א כלל קל"ז) דאי ס"ל איסור הנאה
לית ליה בעלים י"ל דלא מהני ביטול, לדעת הש"ך (ס" ק"ט)
דלענין ביטול איסור בעינן ידיעה מה"ת שיהיה נודע התערבות
עיי"ש, ובירושלמי ערלה (פ"ב ה"א) מסתפק לומר דבעינן ידיעת
בעלים דוקא עיי"ש, ואי ס"ל איסור הנאה לית ליה בעלים י"ל
דלא מהני ביטול כיון דליכא ידיעת בעלים עיי"ש, ולפי"ז י"ל
דהשבטים ס"ל דאיסור הנאה אית ליה בעלים ושפיר מהני
ביטול ולכן אכלו אבמה"ח ע"י ביטול, משא"כ יוסף ס"ל
דאיסור הנאה לית ליה בעלים ולא מהני ביטול.

ובשו"ת קול אריה חאו"ח (ס" י"ח) כתב, דמחלוקת הראשונים
אם איסורי הנאה אית ליה בעלים או ליי"ל בעלים, תליא
במחלוקת ריו"ח ור"ל במסכת גיטין (דף מ"ז), אי קנין פירות הוה
כקנין הגוף או לא, עפ"י"מ שפירש הרשב"ם במסכת ב"ב (דף ג.)
סברת המ"ד דקנין פירות הוה כקנין הגוף, משום דס"ל דכל
עצמו וגופו של החפץ עומד רק לתשמישו, ולכן למי ששייך
התשמיש שייך ג"כ הגוף, דהגוף לא הוי טפל להתשמיש, ומאן
דס"ל דלאו קנין הגוף דמי, סובר דהתשמיש והגוף המה שני
ענינים מחולקים ועיקר הוא הגוף עיי"ש, וא"כ ה"נ באיסורי
הנאה דליכא רק הגוף כי התשמיש אין כאן שהרי אסור
בהנאה, וא"כ אי ס"ל דקנין הגוף דמי או ס"ל דאיסור הנאה
לי"ל בעלים, כיון דלדידיה עיקר החפץ עומד לתשמישו, והרי
התשמיש נאסר ולי"ל גם קנין הגוף, ולמ"ד דלאו קנין הגוף
דמי אף דהתשמיש נאסר מ"מ על הגוף נשאר שם בעלים, וס"ל
דאיסור הנאה אית ליה בעלים עכ"ד.

ואיתא במסכת בבא בתרא (דף קי"ט), אמר ר' חידקא, שמעון
השקמוני היה לי חבר מתלמידי ר' עקיבא, וכך היה ר' שמעון
השקמוני אומר, יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות
הן אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו וכו', ואי
ס"ד ארץ ישראל מוחזקת מאי קא מסתפקא ליה, ומשני היא
גופא (אי ארץ ישראל הוי מוחזקת או לא) קא מסתפקא ליה עיי"ש.

וכתב בספר קולו של יעקב (בפרשתן) בשם ספר לקט יוסף ומובא
דבריו בספר מטעם המלך (ח"ה ס"י תרל"ט) הטעם דמשה סילק
עצמו מבנות צלפחד, לפי שהם רצו ליטול פי שנים חלק
בכורה, דהרי צלפחד היה בכור, ומשה היה ס"ל דארץ ישראל
אינה מוחזקת מאבותינו, וא"כ הו"ל רק ראוי, ובכור אינו נוטל
פי שנים בראוי כבמוחזק, ואם היה דוחה את תביעתו ואומר
שאין מגיע להן, היו חושדים אותו דמחמת שראה קאמר להו
הכי, וז"ל הזוה"ק, ובגין דחב במדבר במלולא לגבי משה,
חשיבו דמשה אנטיר דבכו, ובגין כך קריבו לקמיה דמשה
ואלעזר וכל הנשיאין וכל רישי אבהו, ולא מללו עם משה אלא
לקמיהו, בגין דקניאו קנאה מיניה עכ"ל, הרי שבנות צלפחד
חששו שינטור משה להם איבת אביהם, ולכן לא רצה לפסוק
להם ונסתלק מדינן עכ"ד.

ובספר ישועות יעקב (פרשת ושב) כתב, דאיתא במסכת ב"ב (דף ק.)
דאברהם אבינו קנה את הארץ בחזקה כדכתיב (בראשית י"ג-י"ד) קום
התהלך בארץ לארכה ולרחבה עיי"ש, אך אברהם אבינו לא
היה לו בארץ רק קנין הגוף, כי הכנעני היה אז בארץ ואכל
פירותיה, והיה לו בארץ קנין פירות, ולפי"ז אי ס"ל קנין פירות
הוה כקנין הגוף, לפי"ז ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו,
אבל אי ס"ל קנין פירות ל"ה כקנין הגוף, א"כ ארץ ישראל
מוחזקת מאבותינו עיי"ש, ועיין בספר לקט יוסף ערך ארץ
ישראל (אות כ"ו).

ובזה יתבאר מאמר המדרש, דכאשר נסתלק משה מלדון בענין
בנות צלפחד, משום דס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת
מאבותינו, ולפי"ז ס"ל קנין פירות הוי כקנין הגוף, ואיסור
הנאה ליי"ל בעלים, ולא מהני ביטול, והצדק הוא עם יוסף,
ומעתה לא צדקו השבטים במה שדנו את יוסף, או א"ל
הקב"ה דמעתה מדיני אין אתה מסתלק, כיון דשלא כדון
ציערו ומכרו את יוסף, ולכן לא תכנס לארץ ישראל אלא עלה
אל הר העברים הזה ודו"ק.

ו) עוי"ל, דאיתא במדרש תנחומא פרשת שמיני (ס" א), דלכן
סירב משה רבינו בשליחות הקב"ה לילך למצרים, דסבר
שאהרן ראוי יותר להיות השליח שהוא גדול ממני עיי"ש,
וכתב בספר בנין דוד (פרשת וארא אות ח) הטעם, דמשה היה עמוד
התורה וכדאיתא במסכת אבות (פ"א מ"א) משה קיבל תורה
מסיני, ואהרן היה עמוד החדש, ומשה רבינו ס"ל דעמוד החדש
גדול מעמוד התורה, ולכן אהרן הגון יותר לאיצטלא זו,
ובמשלי (פרק ט"ז-י) כתיב, בחדש ואמת יכופר עון, וכתב בספר
אבני שהם פרשת ברכה (אות ה), דחדש היינו עמוד גמילת
חסדים, ואמת הוא עמוד התורה כדאיתא במסכת ע"ז (דף ד'),
דכתיב אמת קנה ואל תמכור עיי"ש, ואי נימא דסגי באחת
ומקדים חסד ברישא, נשמע דעמוד גמ"ח גדולה מעמוד
התורה, דאל"כ הו"ל להקדים אמת ברישא, אבל אי אמרינן
דתרוייהו בעינן, שפיר י"ל דעמוד התורה גדולה מעמוד
גמ"ח, ולכן כתיב תורה באחרונה דהאחרון הוא משובח
שמשלים לשניהם יחדיו, וכל דבר המשלים משובח יותר, כמו
אצל מנין שבעשרה דהעשירי נוטל שכר כולם עיי"ש.

אך זה תליא בפלוגתת ר' יאשיה ור' יונתן אי לחלק צריך קרא או לא צריך קרא, דאי ס"ל לחלק לא צריך קרא, א"כ לכפרת העון סגי בחסד לחוד או באמת דהוא תורה לחוד, ולפיי"ז מדהקדים הכתוב חסד לאמת מוכח דמעלת חסד גדולה יותר מתורה, ואי ס"ל לחלק צריך קרא ובלא קרא משמע שניהם ביחד.

ומעתה לכפרת העון צריך תרוייהו חסד ואמת, וא"כ כוונת הכתוב דלא סגי בחסד בלבד אלא צריך גם לאמת כדי לכפר העון, וממילא י"ל דמעלת התורה עדיפא טפי דהאחרון משובח עכ"ד הבנין דוד.

ובפרשת שופטים (פרשה י"ז-ט"ו) כתיב, מקרב אחיך תשים עליך מלך, ודרשו מזה חז"ל במסכת ב"ק (דף פ"ח.) מקרב אחיך ממובחר שבאחיך עיי"ש, ובשלה"ק כתב, דלפיי"ז לכאורה אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך, שהרי יוסף נולד מביאה אסורה, כיון שיעקב חטא במה שנשא שתי אחיות, ורחל היתה השניה, ונמצא שביאת רחל היה באיסור, ומי שנולד מביאה אסורה אינו נקרא ממיוחסין שבאחיך ולכן אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך עכ"ד, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

וכתב המהרש"א במסכת יומא (דף כ"ח.) וז"ל, כיון שנשא רחל בהיתר, דרחל נתקדשה לו בעבודת שבעה שנים, ולא נשאה בערמת לבן אותו, לא הוציא שוב אחת מהן משום שהוא דבר שעתידה התורה ליאסר כיון דלא היה מצווה אז עיי"ש, ומבואר מזה שנתקדשה לו רחל בשכר עבודה דהיינו קידושי כסף.

וכתב בספר שפע חיים ירח האיתנים (דרוש ע"י), דכ"ז ניחא אי ס"ל דקידושי כסף הוא קידושי מה"ת, אז י"ל דלכך הותרו ליעקב שתי אחיות, כיון שקידושי רחל חלו ברישא בשכר עבודה דהיינו קידושי כסף, משא"כ לשיטת רבותיו של רש"י במסכת כתובות (דף ג.), ולשיטת הרמב"ם בפ"א מהל' אישות (הלכה ב') דקידושי כסף הנה מדברי סופרים עיי"ש, א"כ מה"ת לא נתקדשה לו רחל כלל, וא"כ תו א"א לומר כן, דכאשר נתקדשה לאה בביאה היאך הותר לו אח"כ לקחת את רחל, כי הלא עדיין לא נתקדשה רחל כלל.

ואיתא במסכת קידושין (דף טו.), בביאה מנ"ל, א"ר אבהו א"ר יוחנן, דאמר קרא בעולת בעל (כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל), מלמד שנעשה לה בעל ע"י בעילה, א"ל ר' זירא לר אבהו, ואמרי לה ר"ל לר' יוחנן, כעורה זו ששנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה (בתמיה וכי אינה מקובלת עליך שאתה מחזיר ללמדה ממקום אחר), ומשני, אי מהתם הו"א עד דמקדש (בכסף) והדר בעיל (בדכתיב כי יקח דהיינו כסף והדר ובעלה) קמ"ל וכו', וריו"ח האי ובעלה מאי עביד ליה, ההוא מיבעיא ליה זו נקנית בביאה ואין אמה עבריה נקנית בביאה וכו', ורבי האי סברא מנ"ל, א"כ (דלא אשמעינן אלא קידושי ביאה) לכתוב רחמנא ובעל מאי ובעלה שמע מינה תרתי,

ולרבא דאמר בר אהינא אסברה לי, כי יקח איש אשה ובעלה, קידושין המסורין לביאה הוי קידושין קידושין שאין מסורין לביאה לא הוי קידושין מאי איכא למימר, א"כ (דלקידושי אשה ולמעוטי אמה ותו לא ליקף מינה) נכתוב קרא או בעלה, מאי ובעלה (משמע דקאי נמי אקוחה) שמע מינה כולהו עיי"ש.

והא דילפינן במסכת קידושין (דף ב:) קידושי כסף מכי יקח מגו"ש קיחה קיחה משדה עפרון, אתיא שפיר למ"ד דליף ביאה מובעלה ולא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל, וממילא שפיר שמעינן מכי יקח קידושי כסף, אבל אי לא ילפינן מובעלה, משום די"ל עד דמקדש והדר בעיל, מהאי סברא גופא אין ללמוד גם לענין קידושי כסף, וממילא דקידושי כסף גרידא לא מהני מה"ת.

ובחידושי הרשב"א (שם) הקשה, דלרבי דליף לה מובעלה, מנלן דלא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל, וכתב לתרץ דריו"ח ס"ל כמ"ד לחלק צריך קרא, ובלא קרא משמע שניהם כאחד, ולכן ס"ל דליכא למילף מובעלה, דהו"א דבלא קרא לחלק שניהם יחדיו במשמע, כי יקח וגו' בקידושי כסף ושוב ובעלה דהדר בעיל, אבל רבי ס"ל כהמ"ד לחלק לא צריך קרא דכיון שלא נאמר יחדיו כל אחד לעצמו משמע, ושפיר ילפינן מינה דליכא הו"א כלל דנימא עד דמקדש והדר בעיל עיי"ש.

מבואר מזה, דזה אם איכא פגם במה שיעקב נשא שתי אחיות, תלוי בפלוגתת ר' יאשיה ור' יונתן אי לחלק צריך קרא, דאי ס"ל לחלק צריך קרא אין ללמוד קידושי כסף מכי יקח דדילמא עד דמקדש והדר בעיל, וי"ל דקידושי כסף רק מדרבנן ולא נתקדשה רחל בראשונה, נמצא דהיה פגם במה שהוסיף אח"כ לקחת את רחל, אבל אי ס"ל לחלק לא צריך קרא, שפיר מהני קידושי כסף מה"ת וא"כ כבר נתקדשה רחל ראשונה בשכר עבודה, ושפיר י"ל כמש"כ המהרש"א, ולא היה שום פגם בשתי אחיות עכ"ד השפע חיים.

ובספר ויאמר עזרא (בפרשתן) כתב, דלכן נסתלק משה מדינן של בנות צלפחד, משום דס"ל דקידושי רחל היו באיסור שתי אחיות, ולפיי"ז יוסף בא מביאה פסולה, ופסול יוחסין אינו ראוי לירש בארץ ישראל, דכתיב בפרשת לך (פרשה י"ז-ח) ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו את כל ארץ כנען וגו', ואיתא במסכת יבמות (דף ק:) ולזרעך אחריו קאי על זרעו המיוחס אחריו עיי"ש, וה"ה לענין ירושת הארץ רק זרע כשר ומיוחס הנה ראוי לירש בארץ, ולכן נסתלק משה מדינן כיון דהם באים משבט יוסף ואינם ראויים לירש בארץ עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דהקב"ה אמר למשה, כיון דמדינן של בנות צלפחד אתה מסתלק, משום דס"ל דיוסף בא מביאה אסורה ואינו ראוי לירש בארץ, ומינה דס"ל לחלק צריך קרא, ולפיי"ז מעלת התורה עדיפא, ואיכא פגם במה שסירבת לילך בשליחות, ובאשר לכך, ממני אין אתה מסתלק אלא עלה אל הר העברים הזה ודו"ק.

ז) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דהטעם דמשה נסתלק מדין בנות צלפחד, משום דס"ל ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, ובנות צלפחד אין להם חלק בארץ.

ולכאורה יש להביא ראיה דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, דרש"י (עפ"י בראשית ברא וגו') כתב, א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

וכתב בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפ"ס), טענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש, הרי דממה שהתורה התחיל מבראשית כדי לבטל טענת לסטים אתם, מוכח דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו. אך י"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, והטעם שהתורה התחיל מבראשית כמש"כ בספר טל חיים (פרשת וישב), דאיתא במסכת עירובין (דף י"ג:), תנו רבנן, שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכו' עיי"ש, ומזה שנכתב כל הבריאה בראשית ברא אלקים, מוכח דטוב לו לאדם שנברא עיי"ש.

ובהגדה של פסח בית אברהם (בית אהרן) בפיסקא אחד מי יודע כתב, דפלוגתת בית שמאי ובית הלל אי נוח לו לאדם שנברא או שלא נברא, תליא בפלוגתת ריו"ח ור"ל, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ק"א.) עה"פ (ישעיה ה-ל"ד) לכן הרחיבה שאל נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש למי שמשיר אפילו חק אחד (מלשמרו נידון בגיהנם), אמר ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי (אין הקב"ה רוצה שיהא דן את ישראל כל כך לכף חובה), אלא אפילו לא למד אלא חק אחד עיי"ש, דלר"ל דס"ל דאם עבר על חק אחד יורד לגיהנם, נוח לו שלא נברא, משא"כ לריו"ח דס"ל דאפילו קיים רק חק אחד ניצול מדינה של גיהנם, אז שפיר אמרינן נוח לו שנברא עיי"ש.

ובספר פני יצחק (ח"ו דרוש ג' לשבת זכור דף נ ע"א) כתב, דריו"ח ור"ל פליגי בפירוש הכתוב בפרשת תבוא (פרשה כח-ט"ו), והיה אם לא תשמע בקול ה' אלקיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקותיו וגו', אם כל היינו כולו ולא מקצתו או דכל היינו אפילו כל שהוא במשמע, והוא פלוגתא דתנאי במסכת סנהדרין (דף ע"ח.), תנו רבנן הכהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת, בין בבת אחת בין בזה אחר זה כולן פטורין, ר' יהודה בן בתירא אומר בזא"ז האחרון חייב מפני שקירב את מיתתו, אמר ריו"ח

ושניהם מקרא אחד דרשו, ואיש כי יכה כל נפש אדם, רבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש (וכיון דמתחלה סייעו הראשונים בהריגתו ליכא כולה נפש במכת האחרון), וריב"ב סבר כל נפש כל דהוא נפש (אפילו מקצתה

ומיהו היכא דהכהו בבת אחת לא קטלינן לכלהו דאיש כי יכה אמר רחמנא ולא שנים שהכותו) עיי"ש, הרי דפליגי אם לישנא דכל היינו כולו במשמע ללא שיוור כלל, או דכל אפילו מקצתו משמע, ולפי"ז י"ל דבזה פליגי ריו"ח ור"ל, דר"ל ס"ל כרבנן דכל כולו משמע ולכן דרש דצריך לקיים כל התרי"ג מצוות, ואם חיסר אחד מהם נופל לגיהנם, וריו"ח ס"ל כריב"ב דכל אפילו כל דהוא משמע ולכן אפילו במצוה אחת ניצל מן הדין עכ"ד.

ובספר דברי מהר"א אסאד (פרשת וילך) כתב, דגבי משה לא מציינו רק דעבר על עשה דכתיב ודברתם אל הסלע, ועל עשה לא ענשינן רק בעידן רותחא כמבואר במסכת מנחות (דף מ"ג.), אלא דצריכין למודעי דהגמ' דסברי דלא מענשינן אעשה ודאי לא סברי להא דפירש"י עה"ת פרשת משפטים (פרשה כ"ג-י"ג), עה"פ ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וז"ל, לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה בתורה אזהרה היא במקום לאו עיי"ש, מבואר מזה דהוסיף הכתוב אזהרה לא תעשה על קיום מ"ע שיהא במ"ע גם ל"ת מלבד חיוב העשה שבו, דא"כ ודאי לא שייך לומר דלא מענשי על עשה, שהרי לא נמצא בכל התורה עשה לחוד, דבכל עשה יש בו ג"כ ל"ת עיי"ש.

ובמכילתא ובילקוט דרשו על הפסוק ובכל אשר אמרתי אליכם וגו', למה נאמר לפי שהוא אומר ושמרת את השלחן וגו', והיינו ליתן ל"ת בדברים הנראים כמו תיקון ועצה טובה דומיא דשמרת את השלחן, ר"א אומר לעשות מצות עשה אזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא, וכיו"ב דרשו עוד כמה דרשות עיי"ש, וכתב המזרחי דהני תנאי בהא קמפלגי, מר סבר לא בא רק ליתן ל"ת על כל מ"ע שבתורה, ומר סבר ליתן ל"ת על דברים הנראים כמו תקון ועצה טובה דומיא דשמרת את השלחן בלבד, ולא על כל מ"ע שבתורה עיי"ש.

וכתב בספר אמרתי אחכמה (אופן כ"ו), די"ל דפליגי אי כל כוליה משמע או כל כל דהוא משמע, דלמ"ד דבא הכתוב ליתן ל"ת על כל מ"ע שבתורה ס"ל כל כוליה משמע, וכיון דכתיב ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו מוסב על כל המצות כולן, אבל מאן דס"ל דבא רק לתקן איזה מצות עשין (מר ומר כדאית ליה) ס"ל כל כ"ד משמע, ומשו"ה משתמע קרא דובכל אשר אמרתי כל כל דהוא דבאיזה מצוה מיוחדת תשמרו עכ"ד.

ובזה יתבאר מאמר המדרש, דכאשר נסתלק משה מלדון בענין בנות צלפחד, משום דס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, ולפי"ז י"ל דס"ל טוב שלא נברא, וס"ל כר"ל דאם עבר על חק אחד יורד לגיהנם, וס"ל כל כולו משמע, ולפי"ז י"ל דקרא ובכל אשר אמרתי וגו' איתא לומר דבא הכתוב ליתן ל"ת על כל מ"ע שבתורה, ולכן מדיני אי אתה מסתלק, אלא עלה אל הר העברים ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com